

Женчик

Лариса Письменна

Ніч. Поїзд ритмічно відстукує колесами, саме б заснути, та в сусідньому купе розташувалася не в міру весела і гомінка компанія.

— Яка все-таки егоїстична ця молодь, — зітхає літня жінка і з досадою натягає на голову ковдру. — Попереду біганина по всяких установах, треба ж хоч трохи поспати!

— Авжеж, — голосно позіхає кремезний чоловігя в яскраво вишитій прим'ятій гуцулці, і його простодушне, обвітрене обличчя набирає жалібного виразу. — Поспати б не завадило, та от горенько — полиця коротка: хто не йде — головою в мої ноги буцає. А так — мені хоч із гармат над вухом гати — не прокинуся. — І він намагається припасувати свої довжелезні ноги до залізної підпорки багажної полиці.

Молода мати з двома близнятками не скаржиться. Синів своїх вона зручно вмостила на лаві, зате самій ніде притулитись, — так і дрімає, схилившись на столик.

— Яка станція? — підхопившись з бокової полиці, хрипко питає хтось скуйовджений і неголений. — Провідник! Де провідник? — Але, не діждавшись ні провідника, ні відповіді, занурюється головою під своє пальто, що править йому за подушку, і відразу ж починає підхрюпувати.

Гомін у сусідньому купе трохи стихає, і літня жінка врешті задрімала. Та ненадовго: вибух сміху примушує її знервовано схопитися з місця. Вона квапливо обсмикує на собі халат і рішуче простує до сусіднього купе.

— Товариші, не можна тихіше? Все-таки ніч!

— Це все він, — сміється з горішньої полиці вихрастий веснянкуватий парубчак. — Це все отой Женька.

— Женька, Женька! — чомусь радіючи, стверджує кучерява, кругловида дівчина і блискучими від сміху очима лукаво поглядає на свого сусіда. — Він і нам спати не дає, безсовісний! Хоч ви його присоромте.

"Безсовісний Женька" підводиться і, винувато посміхаючись, дивиться на жінку. Це високий, білявий, з тонкими привабливими рисами обличчя юнак. З першого погляду вражають його очі — величезні, темні, в довгих пухнастих віях. Таке обличчя і такі очі, хоч раз зустрінуті в житті, не забуваються, і не доводиться дивувати, що його кучерявій подрузі не спиться.

— Ми більше не будемо, — лагідно, зовсім по-дитячому каже Женька. — Не гнівайтесь...

Хіба ж на такого хлопчину можна гніватися? Літня жінка, не сказавши більше ні слова, покійно повертається на своє місце. Та хоча в сусідньому купе вже панує повна тиша, вона не спить і неспокійно перевертається з боку на бік.

— Не спиться? — пошепки питає мати близнят. — От і мені не сниться, боюся, щоб котресь уві сні додолу не впало.

— Ви розумієте, — задумливо каже літня жінка, — мені здається, ніби я знаю того

хлопця... Особливо — його очі. Хоча це явна дурниця, бачу його, безумовно, вперше.

— Такий гарний, білявий? Я теж його примітила. То студенти, їдуть на практику, вдень ми разом на поїзд сідали. А ви спитайте його прізвище, може, й справді знайомий?

— Та ні, й питати тут нічого. Не знаю його,

— А ви ж кажете, ніби знаєте?

— Таке в мене дивне якесь відчуття...

Вранці у вагоні починається звичайна в таких випадках метушня. Заспані пасажери з рушниками і мильницями шикуються в чергу в кінці вагона. Мати двох близнят, щасливо воркуючи, напуває їх молоком. Компанія студентів з гамором і сміхом лаштується до виходу.

— Женечко, дістань мій чемодан, — просить кучерява студентка. — Он він там, на верхній полиці. Ти ж у нас довгов'язий!

— Та швидше-бо! — квапить їх веснянкуватий парубійко. — Зупинка тут коротка — не встигнемо злізти, коли ви будете так длубатись.

Літня жінка, вона вже в скромному сірому костюмі, стоїть біля вікна і дивиться на засніжений полустанок, до якого, уповільнюючи хід, наближається поїзд.

— Дозвольте...

Вона відступає вбік.

— Ми вже більше не заважали вам спати? — весело питає Женька, дістаючи з багажної полиці чемодан.

— Ні, — машинально відказує жінка, напружено вдивляючись у невеликий, але глибокий білий шрам на його підборідді. — Ви... ви... — Вона розгублено змовкає і раптом, ніби прокинувшись, вражено скрикує:

— Женчик! Рibaков!

Вже біля виходу хлопець рвучко обертається.

— Я...

— Женько, де ти там зав'яз? Виходь, бо залишишся! — гукають йому з платформи.

Женька нерішуче озирається і, безпорадно кивнувши жінці, похапцем вибігає з вагона.

— От бачите, і впізнали. Родич, може, що так зраділи? — зацікавлено питає мати близнят. — Шкода, що відразу не спитали. — Вона дбайливо втирає пухкі щічки своїх хлоп'яток.

— Ні, не родич... Проте — рідний. Хоч і зовсім чужий...

— Це буває, — охоче погоджується чоловік у прим'ятій гуцулці. Він уже зліз зі своєї, короткої для його богатирського зросту, полиці і хазяйновито стелить на столику газету — збирається снідати. — Буває, що чужий — рідніший від рідного.

— То ви розкажіть нам, хто він такий? — просить мати близнят.

— Аякже, розкажіть, розкажіть.! — приєднується до неї опасиста тітка з двома важкими кошиками, яка щойно зайшла до вагона. Вона хоч і не має жодної уяви, про що йде мова, але залюбки ладнається слухати.

— Отже є пропозиція — розповісти, — енергійно брязкає металевим чайником чоловік у гуцулці. — Так би мовити — більшістю голосів. От я зараз нам усім чайку принесу, і — починайте.

— Та я ж і не відмовляюсь,—посміхається у відповідь літня жінка. — Я з охотою.

***

Було це під час війни в одному районному центрі Новосибірської області. Нас, евакуйованих, зібралося там багато. З усіх кінців... Ті, що приїхали з Далекого Сходу, не бачили війни, мали при собі й речі, і теплий одяг. А були ж такі, що вирвалися з самого пекла війни в літніх легеньких платтячках, з напівголими малятами на руках і отак опинилися в Сибіру. А там же які морози!

Я тоді працювала в жіночій раді дружин офіцерів при Н-ському військкоматі. "Командував" нами військком — підполковник Зибін. Немалу з нами мав мороку: розмістити, зодягти, взути і забезпечити бодай якимось прожитковим мінімумом сотні змучених, нетерплячих, вражених нещастям жінок із дітьми. На кожну пару взуття, на кожний метр матерії сипалися десятки заяв, і треба було зуміти відібрати з-поміж усіх, що терпіли нестатки, тих, що бідували найбільше. Одне слово — розв'язувати нерозв'язне...

А з ленинградкою Рибаквою я зустрілася в кабінеті Зибіна. Ця жінка пережила страшну блокадну зиму, втратила двох дітей і з третім маленьким сином, напівживим, була вивезена і евакуйована в це сибірське місто. Повідомлення про смерть чоловіка на фронті Рибаква одержала вже тут. Про це я довідалася згодом, а тоді першим моїм почуттям було обурення з її нестримного істеричного крику.

— Що ви знаєте? Що ви бачили? Заховалися в тилу од війни, од фронту, а за вас інші голови кладуть! Це ви, ви будете винні, коли загине моя дитина... Остання дитина, розумієте? Остання!

Зибін, блідий і знервований, щось намагався їй довести, але вона не слухала і кричала, кричала...

Я знала про тяжку серцеву хворобу військкома, що не пустила його на фронт. Знала, як часто доводиться йому зносити гіркі незаслужені образи від нас — збожеволілих від горя дружин загиблих фронтовиків. Тому постаралась якимось заспокоїти Рибакву і вивести з кабінету. Того ж дня ми з секретарем нашої жіночої ради Лідочкою, співучою і веселою (веселою навіть у такі дні!) харків'янкою, відвідали Рибакву. Тоді я й побачила її Женю.

Очі! Ось що мене вразило й злякало. Величезні, темні, не по-дитячому сумні й задумливі. І крихітне воскове личко. Він був років на два старший за мою дочку, але моя худенька трирічна Маринка проти нього — втілене здоров'я. А цей — як маленький, сумирний дідок... Жахливо! Розумієте, дитина може страждати, хворіти, вмирати, але ж вона повинна лишатись дитиною! А тут — це старече обличчя, ці неможливі скорботні очі...

Лідочка спробувала розвіяти гнітюче враження і заговорила до дитини:

— Як живеш, маленький? Як тебе звати?

— Женья, — серйозно, без посмішки, відказало хлоп'я.

— О! Женья? Женчикок-бренчикок? — засміялася Лідочка, але Женья так докірливо і втомлено глянув на неї, що вона відразу знітилася і замовкла.

— Як він схожий на вас! — Я намагалася якось зав'язати розмову.

— Схожий. А тепер — особливо, — сухо відповіла Рибаківа.

Зауваження моє було недоречне: справді, надто багато було схожого в змучених, прозорих обличчях матері й сина.

— А чому він у вас лежить? Може, був поранений?

— Так, він був поранений. Ось сюди. — При цих словах Женья слухняно підвів голову і показав синій рубець на підборідді. — Але рана давно загоїлася, і він не тому лежить. Просто в нього зникло бажання рухатись.

Увечері ми з Лідочкою знову були в Зибіна.

Лідочка схлипувала і нічого не могла розповісти. А я тільки сказала:

— Товаришу підполковник, треба негайно рятувати дитину. Якби ви побачили це хлоп'я...

У відповідь Зибін дістав з папки довгий список і показав нам. Навпроти багатьох прізвищ стояли червоні "галочки".

— Ось ці, — показав він на позначки, — вже на обліку в тубдиспансері. На жаль, Женья Рибаків не виняток. Всіх їх треба рятувати, і справді, рятувати негайно. От і давайте поміркуємо.

Незабаром ми провели засідання жіноради. Зібрався весь наш актив, запросили представника від здоров'їдділу. В ті дні на засіданнях не виголошували красномовних промов, ні. Кожне слово — "паливо, квартира, черевики, картопля..." — було вагомим і болючим, бо воно означало життя наших дітей. Не добробут — до цього було надто далеко, а саме — життя.

Ми вирішили організувати свій дитячий садок. І санвідділ Сибірського військового округу нам його затвердив. Ми його так і назвали: "Дитячий садок дітей офіцерів-фронтовиків".

Насамперед — треба було підшукати приміщення. Хоч будь-яке! Ми погоджувалися на тісне і непристосоване, аби тільки якомога швидше його мати, бо час минав, а діти не могли чекати, і Женья Рибаків танув у нас на очах.

Пам'ятаю, як щиро зненавиділа голову однієї невеликої міської промартілі, що ніяк не хотів звільнити для нас своє приміщення. Я була певна, що він — жорстока людина і шкурник. І в нас з ним, напевне, дійшло б до справжньої бійки, незважаючи на те, що він був інвалід, але тут розщедрилася міськрада й дала нам інший, кращий будинок.

У нас не було абсолютно нічого, і абсолютно нічого не можна було дістати в магазинах, — ви ж пригадуєте ті роки? Єдине, що нам прислав санвідділ, — це трохи мануфактури. Краплина в морі... Зате в нас була голова, нашої жіноради — одеситка Ольга Семенівна. Золота, незамінна людина! Там, де справа здавалася зовсім безнадійною, Ольга Семенівна досягала фантастичних успіхів.

— Що значить — немає чашок? А нащо існують консервні банки? Некрасиво? Зате

не поб'ються.

І нам, за рецептом Ольги Семенівни, виготовляли бляшані кружечки з консервних банок.

Ніде було дістати тарілок. Ольга Семенівна, мов кліщ, вп'ялася в директора цегельного заводу, довела його до жахливого наступу астми, але примусила зробити для нас потрібну кількість глиняних мисочок. По правді кажучи, дуже-таки кривобоких, але як вони попервах виручили нас! З головою промартілі, якого я мала за егоїста і шкурника, вона теж зуміла любенько домовитись, і артіль змайструвала для нас столики, стільчики і розкладушки. Десь у ліспромгосці вициганила наш знаменитий "рейсовий" кожух, чудесний, милосердний кожух, в якому ми в тріскучі морози "транспортували" нашу блаженню зодягнену малечу. Я й зараз з ніжністю згадую старого вусатого кухаря заводської їдальні. Він подарував нам два великих бачки для варіння їжі. Я розцілувала його, а він, розчулившись, додав ще й свій персональний кухонний ніж і майже справну м'ясорубку...

Ви скажете — дрібниці? Неправда, не дрібниці! Це була боротьба за нашу дітвору, за Женю Рибаківа.

Згадувати, то вже згадувати все... Траплялась у нашій роботі й ложка дьогтю. Саме таку ложку дьогтю піднесла нам одна суха, паперова душа з міськвно. Здається, вони всюдисущі, ці паперові душі, для яких формальність і писанина дорожчі за живу дитину.

— Як же ви працюватимете? — жахалася паперова душа. — Та в жодної людини з вашого штату, навіть у вас, завідувачки, немає кваліфікації! Ви ж не дошкільні працівники! Ви не знайомі з методикою! Ви покалічите дітей!

— Не покалічимо. Ми їх будемо годувати, доглядати, любити, — оборонялася я. — А самі навчатимемося заочно.

— Пусті слова! Що значить — любитимемо? їх треба виховувати, а ви цього не зумієте. Ми не затвердимо такий склад штату.

На щастя, не від цієї паперової душі залежало наше існування. І от, врешті, настав він — довгожданий день відкриття!

Зранку матері почали приносити чисто вимитих і якомога краще причепурених наших дітей до нашого садка. Лідочка — їй припало працювати вихователькою — побігла і сама принесла Женю Рибаківа. Пригадую — внесла вона його, такого сумного і строгого, з веселою пісенькою: "Женчикок-бренчикок вилі-ітає, високо ніженьку підні-імає..." Я не витримала, заховалась кудись у куток і виплакалась... Тому що він, цей Женчик, вже тут, і ми зробимо все можливе, щоб повернути йому втрачене дитинство... І тому, що знайома змалку рідна пісенька нагадала про окуповану, залиту кров'ю Україну... І тому, що і Женчик, і моя Маринка, і багато інших дітей ніколи вже не побачать своїх батьків...

На відкриття прийшло так багато гостей, що їм довелося стояти, тісно збившись попід стінами. І все ж ми нікого не попросили вийти: у нас же було таке свято!

З того дня минуло багато часу, але й тепер, коли мені хочеться згадати щось

хороше, світле — я завжди пригадую ці роки, наш дитсадок: адже у нас був не один такий Женя Рибakov.

Літня жінка замовкла. І трохи знітилась, ніби заховалася у тінь.

— Ну от... от, власне, і все. Женчика ви бачили.

— Так, так! — затарабанив пальцями по столі чоловік у гуцулці. — Ну, скажу я вам... Дозвольте потиснути вам руку!

— А який же хороший хлопчина виріс з вашого Женчика! — зворушено мовила мати близнят. — І, мабуть, такий щасливий!

Опасиста тітка мовчки втерла сльозинку і сердито запхнула ногою свої кошики глибше під лаву. Через них вона посварилася з провідницею під час посадки і не встигла побачити отого Женчика, що зійшов з товаришами на її полустанку.

1962 р.